

Hrychanyk N.I.

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

THE PROBLEM OF TEACHING FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LITERATURE TO SCHOOL ANALYSIS OF EPIC WORKS DURING THEIR METHODOLOGICAL PREPARATION

Summary

The article raised the problem of training of students-philologists to school analysis of artistic works in the process of methodical preparation. The basic definitions of «analysis» submitted in scientific and methodical literature are considered. It is revealed the role and value of the university course «Technique of teaching foreign literature» in the professional education of future teachers-philologists. The basis of practical lesson on the topic «Features of studying the epic work» are considered and several tasks for the preparatory period are suggested. It is proved that properly organized analysis of artistic work influences the performance of the teacher's work and the level of literary education of schoolchildren.

Keywords: analysis, school analysis, epic work, technique of teaching foreign literature, methodical preparation, student-philologist.

УДК 37.015.31

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ УПРОВАДЖЕННЯ У МАСОВУ ПРАКТИКУ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Лабунець Ю.О.

Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

У статті розглянуто два основні теоретико-методичні підходи Дж. Р. Р. Толкіна щодо організації виховання моральної особистості та упровадження даних ідей у масову практику виховної діяльності: антропоцентричний та соціоцентричний, кожен з яких може реалізуватися окремо. Автор у статті розглянув слабкі сторони сучасної організації виховного процесу та ті орієнтири, які могли б оптимізувати організацію виховання (зокрема побудованого на основі формування моральної особистості) та надав рекомендації щодо успішного впровадження у масову практику виховної діяльності.

Ключові слова: виховання моральної особистості; моральна особистість; масова практика виховної діяльності; Дж. Р. Р. Толкін; творчість Дж. Р. Р. Толкіна теоретико-методичні підходи щодо організації виховання.

Постановка проблеми. Досліджуючи та аналізуючи сучасне співвідношення педагогічної науки та практики в теперішній час, ми відмічаємо загальні тенденції розвитку педагогічної науки у контексті зростання її ролі у контексті сучасних українських освітніх орієнтирів та парадигм (це знаходить відображення у наявності значної частини закоординованих та захищених кандидатських та докторських дисертацій; створенні інститутів виховання та лабораторій у багатьох містах України, що опікуються саме практичною стороною даного питання та їх співпраця із освітніми закладами всіх рівнів), детермінування потреб не лише педагогічної практики, але і широкої соціальної практики (стимулюється необхідністю піднесення якості навчання і виховання дітей, розвитком духовних, моральних, родинних, громадянських, національних і особистісних цінностей, матеріальними умовами життя суспільства).

Значні перетворення, переорієнтації та трансформації освітніх реформ, парадигм (так і філософії освіти загалом) вносяться завдяки педагогічним і психологічним дослідженням, що лише не в значній частині стимулюються та підкріплюються практикою, але тим не менш ми констатуємо, що сьогодні в контексті оптимізації освітніх програм щодо практичного впровадження наукових досліджень (частка складає не менше ніж 25% від за-

гальної кількості годин на навчальний рік), педагогічна практика загалом, а виховна зокрема – не обмежуються вже наявним досвідом, який склався раніше, а ставлять своєю метою його прогресивне перетворення, що сприяє вивіщенню прогностичної ролі педагогічної науки, що фокусує увагу сьогоднішніх науковців-практиків уже не безпосередньо на інноваційних знахідках в освіті та вихованні, а на їх інноваційності у цілому, імплементації, аплікуванні та удосконаленні.

Основним чинником оптимізації співвідношення педагогічної теорії і практики є впровадження досягнень науки, кращого досвіду й технологій у практику, оскільки наука (як пізнання) існує не для самої себе, а для практики, для піднесення освіти і поліпшення якості життя людей. Ми вважаємо, що в контексті організації виховання має здійснюватися вибіркове впровадження у практику, а зокрема масову практику виховної діяльності, що має базуватися на принципі значного обсягу наукового знання з даного питання і розглядом специфіки організації, впровадження, педагогічного супроводу тощо.

В контексті даної необхідної необхідності, ми вважаємо доцільним, дослідження та впровадження у масову практику виховної діяльності досвіду зарубіжних освітан та педагогів, які завдяки своїй педагогічній спадщині набули визнання світового освітнього товариства, зокрема відомого освітнього

та громадського діяча, професора та письменника Дж. Р. Р. Толкіна.

Аналіз досліджень і публікацій учених показав, що твори Дж. Р. Р. Толкіна, демонструючи систему педагогічних поглядів та маючи феноменальний успіх і виховний вплив, стали основою різноаспектних досліджень низки вчених (О. Баженов, Л. Решетов, С. Кошелєв, О. Тихомиров), які концентрували свою увагу на інтертекстуальності, культурній поліфонічності та створеній Дж. Р. Р. Толкіним теорії моральності. З огляду на це цікавими є думки О. Лосева, який констатує значний потенційний вплив творчості Дж. Р. Р. Толкіна на моральне виховання читачів, що зумовлене втіленням власних виховних поглядів автором в оригінальній художній формі світоглядно-екзистенційної проблематики, закоріненої у глибинні сфери людського світосприймання і світовідчуття [2; 5].

Ми вважаємо актуальним вивчення літературної спадщини Дж. Р. Р. Толкіна у контексті його значного виховного впливу (опосередкованого через його творчість та безпосереднього через викладацьку, наставницьку, кураторську, освітню та масмедіа діяльність) на покоління як ХХ століття, так і новітньої генерації.

Виділення не вирішеної раніше частини загальної проблеми. Наші дослідження продемонстрували значний потенціал концепції виховання моральної особистості у творчості Дж. Р. Р. Толкіна, крім того ґрунтовне вивчення його викладацької діяльності демонструє значний потенціал використання висвітлених ним теоретико-методичних підходів щодо організації виховання базованого на його концепції, саме у контексті масової практики виховної діяльності, що і зумовив **мету нашого дослідження**: висвітлити питання значущості організації виховання моральної особистості у контексті концепції виховання моральної особистості Дж. Р. Р. Толкіна у його творчості, в основу яких покладено теоретико-методичні підходи освітянина задля успішного упровадження у масову практику виховної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Перед сучасною українською освітою нині стоїть завдання забезпечити такий рівень виховання моральної особистості, який би відповідав світовим вимірам і забезпечував «формування і розвиток у підростаючої особистості насамперед духовних здібностей як домінуючих і вирішальних для розвитку ціннісної системи людини» [1]. Сьогодні освітяни широко усвідомлюють відповідальність суспільства за виховання підростаючого покоління і особливий акцент робиться на виховання моральної особистості, де в основу мають бути покладені ідеї гуманістичної парадигми особистісно-орієнтованого виховання, мета якої – «не сформувати й навіть не виховати, а знайти, підтримати, розвинути людину в людині, закласти в ній механізм самореалізації особистості». Вивчаючи щоденники та листи Дж. Р. Р. Толкіна ми констатуємо, що його концепція виховання моральної особистості вбачає особистісно-соціальний теоретико-методичний підхід щодо організації виховання моральної особистості (спеціально організований процес системи «особистість – самоактивність – соціальне середовище»).

Дж. Р. Р. Толкін вважав, що розвиток особистості відбувається через її суб'єктивний світ, що підтверджує автономність сформованої моральної особистості з усвідомленою, мотивованою поведінкою, що має широкі межі «Я», здорове почуття реальності й потребу у рефлексії та самовдосконаленні. Освітлення вважав особистість двовимірною моделлю (водночас і реальною, і потенційною) [6; с. 128].

Ми дотримуємось думки, що виховання є особистісно-соціальним явищем, оскільки в процесі виховання відбуваються зміни на біологічному й соціальному рівнях, що гармонізують відносини людини і суспільства. У процесі виховання педагог мусить орієнтуватися на особистісні цінності, національні вартості, загальнолюдські надбання, оскільки виховання розуміється як цілісний процес взаємодії особистості, яка має природні, психологічні, індивідуальні та вікові особливості, з соціальним середовищем, що опосередковано її самоактивністю.

Розуміння терміну «особистість» запозиченого із латинської мови (*persona* – особа), вивчається персонологією, залежить від того образу людини, який існує в культурі й науці суспільства в конкретний період. На сучасному етапі розвитку наукового знання не існує єдиного підходу персонологів до розуміння сутності особистості. Вони у своїй більшості орієнтуються на «людину культури», культурогенез нації, загальнолюдську аксіосферу. Ми розділяємо думку, І. Д. Беха, що «розвинені особистісні цінності становлять основу внутрішнього світу особистості». Ціннісну систему людини він розуміє «як складний регулятор людської життєдіяльності, що охоплює і зовнішній для людини світ, і власне людину, в усіх її об'єктивних характеристиках» [1, с. 23]. Природну основу особистості становлять її біологічні особливості, оскільки формуючись як особистість, людина не перестає бути природною істотою. Вроджені дані дитини необхідно розглядати як підґрунтя для здійснення виховання. Водночас особистість має здатність до вибору життєвого шляху і самопізнання, яка постійно планує і спрямовує складний процес саморозвитку і само-виховання, створення себе у власному життєвому світі.

У гуманістичних концепціях особистість трактується як усезагальна цінність, заради якої відбувається розвиток освіти, культури, всього суспільства. В сучасній парадигмі виховання особистість дитини обґрунтовується нами як найвища цінність, самоціль суспільства, причина і критерій усіх соціально-економічних перетворень, а отже, суб'єкт і мета виховання [3].

Визначаючи термін «моральну особистість», який займає одну з центральних позицій у літературній спадщині Дж. Р. Р. Толкіна, зазначимо, що його особистісне розуміння моралі полягає у визначенні її механізму регуляції поведінки людей, що має бути орієнтована на збереження суспільства як цілого і одночасно на збереження індивідів як його частин. Автор демонструє через призму своєї творчості впевненість у тому, що існування суспільства можливе лише коли його інтереси приведені в гармонію з інтересами окремої особи. Саме це є головною метою моралі і моральним ідеалом (виражений в основному моральному законі відображеному у його трилогії «Володар Перстнів»: відношення до блага суспільства як до первинної мети, до блага особи – як кінцевої мети, а до їх синтезу – як до найвищої мети. Тож, ми доходимо висновку, що згідно із педагогічними поглядами Дж. Р. Р. Толкіна моральна особистість підкоряється моральному закону гармонізації інтересів суспільства і особи (імператив служіння загальнолюдським цінностям: добру, любові, милосердю) та формується в процесі діяльності (в тому числі і над своїм особистісним вивіщенням), спілкування і відносин [6].

Дж. Р. Р. Толкін вважав, що усі універсальні, соціально-групові та суб'єктивні цінності знаходяться на дні душі кожної людини і саме вони є джерело всієї світової справедливості та рівноваги. Будучи впевненим у важливості миру у всьому світі, осві-

тянин вважав, що мир з людьми можливий лише за умови існування вищих цінностей і жити слід відповідно до них, оскільки моральна особистість потребує миру із самою собою і оточуючою дійсністю. Дж. Р. Р. Толкін чудово розумів, що стратегії розвитку сучасного людства можуть бути різними, але поміж ними повинен відбуватись діалог для вироблення оптимальних рішень, з принципом пріоритету загальнолюдських цінностей як а аксіологічного імперативу. Напрацьовані попередніми поколіннями та сформовані цивілізаційним розвитком людства ціннісно-сміслові орієнтири дають підстави для обнадійливих перспектив подальшого розвитку людського суспільства, для подолання протиріч та суперечностей, послуговуючись ідеалами ненасилля, толерантності, совісті за умови їх упровадження у масову практику виховної діяльності [4].

Соціокультурними передумовами можливого втілення ідей ненасильницького шляху розвитку є вкорінені в життя людства філософсько-релігійні, моральні-етичні цінності, що містять ідеали ненасилля, любові, милосердя. Духовна гармонія, толерантність, повага до «іншого» виконують важливу методологічну функцію в врегулюванні суспільних відносин на різних етапах цивілізаційного поступу. Провідна роль у гуманізації суспільного життя має належати масовій практиці виховної діяльності, а не лише формалізовано освіті.

Дж. Р. Р. Толкін розділяв важливість теорії ненасилля на ряду із іншими видатними постатями ХХ століття (Л. Толстого, М. Ганді, М. Л. Кінга, А. Швейцера) як можливий концептуальний підхід для переосмислення шляхів розвитку сучасного соціуму, визначено філософських засад ненасилля з метою створення більш досконалої моделі взаємин – постнасильницької стадії світової спільноти.

Розглядаючи теоретико-методичні підходи, ми зазначимо, що Дж. Р. Р. Толкін вважав соціальне середовище важливою умовою розвитку особистості, одним із джерел виховання (другим фактором є природа або спадковість), хоча дотримувався позиції, що визначальний вплив соціальних і природних факторів на розвиток особистості відбувається через її суб'єктивний світ, як результат внутрішньої роботи самої особистості, в процесі якої зовнішнє, проходячи через внутрішнє, переробляється, освоюється і використовується нею в практичній діяльності.

Антропоцентричний теоретико-методичний підхід Дж. Р. Р. Толкіна щодо організації виховання моральної особистості передбачає співвідношення у змісті виховання соціального з індивідуальними життєвими орієнтирами особистості, смислом існування, духовними пошуками, «вибору себе».

Соціоцентричний теоретико-методичний підхід Дж. Р. Р. Толкіна щодо організації виховання моральної особистості передбачає відображення у змісті виховання особливостей формування особистості та взаємодії у певному суспільстві, соціальних процесів, властивих суспільству відповідних соціально-історичних закономірностей розвитку.

У діяльності загальноосвітньої і професійної школи всіх рівнів акредитації виховання сьогодні можна виділити такі невирішені проблеми: перебування на периферії педагогічного процесу, яке характеризується гіпертрофованим спрямуванням на сферу знань; знання, зміст освіти недостатньо зорієтова-

ні на формування моральності особистості, на усвідомлення основних понять етики; відставання національної свідомості й моральності особистості від суми одержаних нею знань; зниження уваги до суспільного, недооцінюється соціальний фактор виховання.

Ми прийшли до думки, що сьогодні в постіндустріальний період розвитку суспільства чітко виявляються пріоритети особистості (а особливо коли мова йде про дитину), розуміння її як суб'єкта і мети виховання, забезпечення з цією метою в навчально-виховних закладах суб'єкт-суб'єктних, педагогічно доцільних, морально-естетичних взаємин моральних особистостей у контексті співробітництва і співтворчості, що цілком відповідає провідним педагогічним поглядам та теоретико-методичним підходам Дж. Р. Р. Толкіна щодо організації виховання моральної особистості та упровадження у масову практику виховної діяльності.

Висновки. Констатуючи зростання цивілізаційного рівень країни та світової громади загалом, що передбачає вивіщення рівня освіченості та інтегрованості знань, умінь та компетентностей суспільства ми вбачаємо гостру необхідність відходження від вузько спрямованого особистісно-орієнтованого виховання яке ми маємо сьогодні (оскільки за наявними результатами ми визначаємо розвиток індивідуалізму, абстрагування особистості від колективу, соціальних і економічних інтересів суспільства, від потреб реального життя) до всеохоплюючого характеру організації виховного процесу у закладах освіти. Так і впровадження у масову практику виховної діяльності.

Ми єдині в думці з Дж. Р. Р. Толкіним щодо не визнання колективу як єдиного виховання моральної особистості, але розуміння що саме організація виховання за соціоцентричним теоретико-методичним підходом має потенційні переваги у формуванні моральної відповідальності особистості за свою поведінку й поведінку усіх членів колективу.

Антропоцентричний та соціометричний наукові підходи Дж. Р. Р. Толкіна до організації виховання моральної особистості у контексті їх перспектив упровадження у масову практику виховної діяльності, дозволяють забезпечити важливу функцію здійснення взаємодії між поколіннями, забезпечування повноцінної життєдіяльності і розвитку особистості на кожному життєвому етапі, поступове її становлення суб'єктом певного конкретно-історичного процесу, комфортне входження та успішну і повноцінну адаптацію до життя в певних соціально-економічних реаліях.

Слід підкреслити, що ефективність виховання знаходиться в прямій залежності від умінь самовиховання, визначається інтересами і потребами самотворення конкретної особистості, тобто її життєвою самоактивністю, саме тому концепція виховання моральної особистості Дж. Р. Р. Толкіна є надзвичайно актуальною і має потенціал вирішення запитів суспільства щодо означеної проблематики.

Перспективою подальших наукових розвідок, ми вбачаємо висвітлення співробітництва Дж. Р. Р. Толкіна з прогресивними вітчизняними та зарубіжними вченими на освітянській ниві. Також актуальним питанням для вивчення, ми вважаємо, виховання дітей в атмосфері художньої творчості та створення авторської школи з упровадженням освітянських концепцій Дж. Р. Р. Толкіна.

Список літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У двох книгах. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні за-сади / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 258 с.
2. Кошелев С. Л. Великое сказание продолжается. Эстетическая теория Дж. Р. Р. Толкина и его роман «Властелин Колец» / С. Л. Кошелев // Время покупать черные перстни: сб. фантастики / сост. Ю. И. Иванов. – М.: Мол. гвардия, 1990. – С. 480–511.
3. Лабунець Ю. О. Виховання моральної особистості через формування ціннісних моральних орієнтацій у творчості Дж. Р. Р. Толкіна / Ю. О. Лабунець // Первый независимый научный вестник. – 2015 – № 2. – Ч. 1. – С. 40-44.
4. Лабунець Ю. О. Концепція виховання моральної особистості у творчості Дж. Р. Р. Толкіна у контексті її імплементації у сучасний освітній простір / Ю. О. Лабунець // Науковий журнал «Молодий вчений». – 2015 р. – № 9 (24) вересень. – Ч. 1. – С. 163-166.
5. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – М., 1976. – 367 с.
6. The Letters of J. R. R. Tolkien / Edited by Humphrey Carpenter. – London: Harper Collins, 1995. – 502 p.

Лабунець Ю.О.

Педагогический институт Киевского университета имени Бориса Гринченко,
Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ДЖ. Р. Р. ТОЛКИНА К ОРГАНИЗАЦИИ ВОСПИТАНИЯ МОРАЛЬНОЙ ЛИЧНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ ВНЕДРЕНИЯ В МАССОВУЮ ПРАКТИКУ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье рассмотрены две основных теоретико-методические подходы Дж. Р. Р. Толкина к организации воспитания моральной личности и идей внедрения их в массовую практику воспитательной деятельности: антропоцентричный и социоцентрический, каждый из которых может реализоваться отдельно. Автор в статье рассмотрел слабые стороны современной организации воспитательного процесса и ориентиры, которые способны оптимизировать организацию воспитания (в том числе построенного на основе формирования моральной личности) и успешного предоставил рекомендации по внедрению в массовую практику воспитательной деятельности.

Ключевые слова: воспитание нравственной личности; нравственная личность; массовая практика воспитательной деятельности; Дж. Р. Р. Толкин; творчество Дж. Р. Р. Толкина теоретико-методические подходы к организации воспитания.

Labunets Yu.O.

Pedagogical Institute at Boris Grinchenko Kiev University,
Bogdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University

J. R. R. TOLKIEN'S THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES OF THE MORAL PERSONALITY'S EDUCATION ORGANIZATION AND PROSPECTS OF THEIR IMPLEMENTATION IN EDUCATIONAL MASS PRACTICE ACTIVITY

Summary

The article describes two main J. R. R. Tolkien's theoretical and methodological approaches on the personality's moral educational organization and ideas for embedding information in mass practice educational activities: anthropocentric and sociocentric, each of which can be realized separately. The author considered the weaknesses of the modern educational process organization guidelines and those that could optimize the organization of education (on the basis of moral personality's formation) and have provided successful recommendations for implementation in mass education practice.

Keywords: moral personality's education; moral personality; the practice of educational activities; J. R. R. Tolkien; J. R. R. Tolkien's works; J. R. R. Tolkien's theoretical and methodological approaches of educational organization.